

ELŻBIETA KOZAK

Uniwersytet Gdański

ZASADA DOMNIEMANIA NIEWINNOŚCI WEDŁUG POGLĄDÓW DOKTRYNY I STANOWISKA JUDYKATURY. ROZWAŻANIA NAD KRAJOWYM I MIĘDZYNARODOWYM PORZĄDKIEM PRAWNYM

1. WPROWADZENIE

W polskiej procedurze karnej wyróżniono wiele podstawowych zasad prawnych, które mają na celu wytyczenie odpowiedniego i jednolitego modelu zachowania organów procesowych. Zasadom procesowym przyznawana jest szczególna doniosłość, choć nie wszystkie będą miały jednolitą rolę i znaczenie. Według Mariana Cieślaka za zasadę należy uznać „pewną ogólną dyrektywę, najczęściej zresztą wyrażającą to, co w procesie jest zasadnicze i typowe, [...] podkreśla ona jakąś ogólną cechę, jakąś prawidłowość w tym procesie”¹. Zasady procesu karnego w zasadzie urosły do swego rodzaju oczywistości, z których w swoich orzeczeniach korzystają sądy polskie. Natomiast zasada domniemania niewinności jest jedną z kluczowych gwarancji procesowych mających na celu zabezpieczenie praw podsądnego i w zasadzie z niej wynika konieczność stosowania pozostałych instytucji procesowych, takich jak

---

¹ M. CIEŚLAK, *Zasady procesu karnego i ich system*, «Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Seria nauk społecznych. Prawo» 3/1956, s. 166.

reguły *in dubio pro reo* czy *onus probandi*². Co prawda polski porządek prawny obejmuje w swym zakresie również standardy wynikające nie tylko z przepisów prawa karnego, lecz także z ustawy zasadniczej i prawa unijnego, to jednak ustawodawstwo unijne kształtuje się szerzej, aniżeli wynika to z obecnych orzeczeń sądów powszechnych w Polsce.

Przed przejściem do bardziej szczegółowych rozważań należy ocenić, jak w polskim porządku prawnym prezentuje się kwestia domniemania niewinności. Zasada ta leży u podstaw naczelnych założeń procesu karnego, jednak aby określić jej istotę, najlepiej sięgnąć do definicji przywoływanych w doktrynie.

2. ZASADA DOMNIEMANIA NIEWINNOŚCI – OGÓLNE ZAŁOŻENIA

Zasada domniemania niewinności została po raz pierwszy wyrażona w sensie negatywnym w kodeksie postępowania karnego z 1969 r.³, chociaż przed jej skodyfikowaniem przyjmowano zasadę niewinności oskarżonego aż do wydania prawomocnego orzeczenia⁴. Bez wątpienia celem takiego rozwiązania było zagwarantowanie oskarżonym, by do chwili zaistnienia w obrocie prawnym orzeczenia skazującego byli traktowani jako osoby niewinne, co również miało kształtować działalność organów procesowych w taki w sposób, by jak najmniej ingerowały w sferę praw konstytucyjnych⁵.

---

² Por. P. WILIŃSKI, *Zasada prawa do obrony*, [w:] *System Prawa Karnego Procesowego*, III: *Zasady procesu karnego*, red. P. HOFMAŃSKI, P. WILIŃSKI, Warszawa 2014, s. 1559.

³ Ustawa z 19 kwietnia 1969 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz. U. Nr 13, poz. 96), art. 3 § 2.

⁴ L. SCHAFF, *Komentarz do art. 8 kodeksu postępowania karnego*, [w:] *Komentarz do kodeksu postępowania karnego*, red. L. HOCHBERG, A. MURZYŃSKI, L. SCHAFF, Warszawa 1959, s. 45-49.

⁵ P. HOFMAŃSKI, *Komentarz do art. 5*, [w:] *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, I, red. P. HOFMAŃSKI, E. SADZIK, K. ZGRYZEK, Warszawa 2004, s. 43.

Skodyfikowana w art. 5 § 1 kodeksu postępowania karnego z 1997 r.⁶ zasada domniemania niewinności oznacza, że oskarżonego uznaje się za niewinnego, dopóki jego wina nie zostanie udowodniona i stwierdzona prawomocnym wyrokiem. Organ ścigania musi dysponować odpowiednim materiałem dowodowym, by wszcząć postępowanie, a jednocześnie mieć świadomość istniejącego prawnego domniemania niewinności. Odpowiednia podstawa dowodowa usprawiedliwia wszczęcie procesu, jakkolwiek nie oznacza domniemania winy⁷.

Według Andrzeja Gaberlego domniemanie jest oceną o wysokim prawdopodobieństwie określonego faktu, wysnutego ze stwierdzenia innego faktu, ze względu na powiązania między tymi faktami. W rozumowaniu prowadzącym do domniemania wyróżnia się: poprzednik (podstawę) domniemania, czyli fakt, którego ustalenie nie budzi wątpliwości, następnik domniemania (fakt domniemywany) – fakt, o którym wnioskuje się z innego faktu, a najistotniejszym domniemaniem w procesie karnym jest domniemanie niewinności⁸. Zdaniem Romualda Kmiecika domniemanie niewinności jest normą prawno-procesową i jest to jedynie domniemanie prawne, które urosło do rangi zasady procesowej, a jedną z ważniejszych konsekwencji tejże zasady jest to, że na oskarżonym nie spoczywa ciężar udowodnienia swojej niewinności, zaś aby uniewinnić oskarżonego, wystarczy niemożność udowodnienia, że oskarżony przestępstwo popełnił⁹. W ocenie Katarzyny Boratyńskiej domniemanie niewinności jest domniemaniem wzruszalnym, wprowadzającym założenie niewinności oskarżonego do chwili udowodnienia mu winy prawomocnym wyrokiem sądowym, a wzruszyć je można przez wydanie prawomocnego wyroku skazującego oraz wydanie prawomocnego wyroku warunkowo umarzającego postępowanie¹⁰. Z kolei Anna Tęcza-Paciorek podkreśla, że „nie można domniemywać winy oskarżonego, lecz należy uważać go

---

⁶ Ustawa z 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (tekst jedn. Dz. U. z 2021 r. poz. 534); dalej: k.p.k.

⁷ J. ZAGRODNIK, *Proces karny*, Warszawa 2019, s. 134.

⁸ A. GABERLE, *Leksykon polskiej procedury karnej*, Gdańsk 2004, s. 40.

⁹ R. KMIECIK, *Prawo dowodowe – zarys wykładu*, Zakamycze 2005, s. 86 i n.

¹⁰ K. BORATYŃSKA, *Zasady procesowe*, [w:] K. BORATYŃSKA, Ł. CHOJNIAK, W. JASIŃSKI, *Postępowanie karne*, Warszawa 2016, s. 39.

za niewinnego aż do chwili wydania prawomocnego wyroku. Nie można również przesądzać winy oskarżonego, traktować go jak przestępcę oraz konstruować faktycznego domniemania winy¹¹. Kazimierz Marszał, Stanisław Stachowiak i Kazimierz Zgryzek wywodzą, że domniemanie niewinności pozwala na otoczenie ochroną oskarżonego przed stosowaniem środków przymusu, gdy jest to niezbędne do zapewnienia prawidłowego toku postępowania. Skutkiem tej zasady jest fakt, że to właśnie organy procesowe są zobowiązane do udowodnienia winy oskarżonego, uznając go za osobę niewinną i traktując go w sposób co najmniej neutralny¹².

3. UJĘCIE KONSTYTUCYJNE

Bez wątpienia zasada domniemania niewinności ma także dyspozycję w ustawie zasadniczej. Przepis art. 42 ust. 3 Konstytucji RP¹³ stanowi, że każdego uważa się za niewinnego, dopóki jego wina nie zostanie stwierdzona prawomocnym wyrokiem sądu. Tak ukształtowana zasada konstytucyjna staje się dyrektywą dla postępowania wszystkich, w szczególności organów postępowania¹⁴. Domniemanie niewinności wyznacza pozycję obywatela w społeczeństwie, wiąże się także z nietykalnością osobistą oraz ochroną godności i wolności człowieka¹⁵, a nadto trwa aż do momentu uzyskania waloru prawomocności przez wyrok skazujący, przy czym należy stwierdzić, że dotyczy ona nie tylko osób, które są w kręgu zainteresowań organów ścigania, ale wszystkich osób, gdyż wiąże się to również z godnością człowieka, co także ma szerszy kontekst pojęciowy aniżeli zasada domniemania niewinności określona

---

¹¹ A. TĘCZA-PACIOREK, *Zasada domniemania niewinności w polskim procesie karnym*, Warszawa 2012, s. 45.

¹² K. MARSZAŁ, *Zasady procesu karnego*, [w:] *Proces karny*, red. K. MARSZAŁ, S. STACHOWIAK, K. ZGRYZEK, Katowice 2003, s. 99 i n.

¹³ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. Nr 78, poz. 483 ze zm. i sprost.).

¹⁴ Por. wyrok TK z 3 listopada 2004 r., K 18/03, OTK-A 10/2004, poz. 103.

¹⁵ P. WILIŃSKI, P. KARLIK, *Komentarz do art. 42 Konstytucji*, [w:] *Konstytucja. Komentarz*, I, red. M. SAFJAN, L. BOSEK, Warszawa 2016, k. 1061 i n.

na gruncie postępowania karnego. Domniemanie niewinności dotyczy też osób, wobec których toczy się postępowanie w sprawach o wykroczenie, postępowanie dyscyplinarne, i odpowiedzialności podmiotów zbiorowych, a także postępowania lustracyjnego¹⁶. Przypomnieć także trzeba, że zasada ta nie jest nieograniczona, ponieważ odnosi się do osób, których wina jest przedmiotem rozstrzygnięcia. Sens komentowanej zasady sprowadza się do tego, że organy procesowe – zarówno postępowania sądowego, jak i przygotowawczego winny mieć świadomość, że dla przypisania winy i odpowiedzialności karnej należy zgromadzić takie dowody, które będą w stanie przełamać to domniemanie. Na potrzeby opracowania należy przyjąć, że w literaturze wyróżnia się obiektywne i subiektywne rozumienie domniemania niewinności¹⁷. Subiektywne ujęcie zasady domniemania niewinności należy kojarzyć z Marianem Cieślakiem, który zdefiniował, że zasada domniemania niewinności to nakreślony przez ustawę nakaz kształtowania w świadomości organów procesowych poglądów o niewinności oskarżonego, a ta koncepcja obejmuje nie tylko nakaz traktowania oskarżonego jako osoby niewinnej, lecz także obowiązek uważania go przez organy procesowe za niewinnego i postrzegania go jako takiego¹⁸. Subiektywne rozumienie domniemania niewinności wyraża żądanie, aby do czasu prawomocnego skazania organy procesowe zakładały niewinność oskarżonego i odpowiednio go traktowały w czasie trwania procesu. Ma to na celu przede wszystkim zapewnienie, aby nie doszło do skazania osoby niewinnej¹⁹. W ujęciu obiektywnym, którego zwolennikiem był Leon Schaff, zasada domniemania niewinności zostaje oderwana od wymogu kształtowania określonego, subiektywnego przekonania w świadomości organu procesowego. Oznacza ona za to korzystny dla oskarżonego stan prawny, który nakazuje, aby niezależnie od osobistych mniemań o oskarżonym

---

¹⁶ Por. wyrok TK z 27 lutego 2001 r., K 22/00, OTK 3/2001, poz. 48; wyrok TK z 2 kwietnia 2015 r., P 31/12, «OTK-A» 4/2015, poz. 44.

¹⁷ P. KRUSZCZYŃSKI, S. PAWELEC, *Zasada domniemania niewinności*, [w:] *System Prawa Karnego Procesowego*, III: *Zasady procesu karnego...*, s. 1572 i n.

¹⁸ Por. M. CIEŚLAK, O „zasadzie domniemania winy”, czyli *splot nieporozumień*, «Nowe Prawo» 3/1955, s. 64-69.

¹⁹ J. ZAGRODNIK, *op. cit.*, s. 135.

przez poszczególne osoby był on traktowany w rozumieniu prawa jako niewinny dopóty, dopóki coś przeciwnego nie zostanie mu prawomocnie udowodnione²⁰. Obiektywne rozumienie domniemania niewinności jest niezależne od subiektywnego zapatrywania uczestników procesu na winę oskarżonego, zaś ten powinien być traktowany jako niewinny, bez względu na przekonanie organów procesowych²¹. Dla uniknięcia wad spojrzenia na oskarżonego, przez pryzmat obiektywnego (albo i nie) ujęcia domniemania niewinności, w literaturze pojawiła się trafna koncepcja tzw. humanistycznego sceptycyzmu, której autorem jest Stanisław Waltoś²², a z niej wynikają dwa nakazy. Pierwszy z nich nawiązuje do nakazu dotyczącego organów procesowych oraz pozostałych uczestników postępowania, by odnosić się do oskarżonego i jego statusu w procesie w taki sposób, aby wykazać oraz utwierdzić się w przekonaniu, że oskarżony nie został do czasu prawomocnego zakończenia postępowania uznany za winnego, zaś to samo traktowanie jest wynikiem nakazu ustawy, natomiast drugi nakaz sprowadza się do krytycznego nastawienia do zarzutu postawionego oskarżonemu tak długo, aż oskarżyciel nie przekona sądu do swoich racji. Konkluzją takiego postępowania jest przyjęcie, że to nie sąd winien dostosować się do tezy wywiedzionej przez oskarżyciela i poszukiwać dla niego uzasadnienia, lecz oskarżyciel winien tak skonstruować oskarżenie, by było przekonujące dla powątpiewającego sądu²³. Domniemanie niewinności sprowadza się również do tego, by ze względów przede wszystkim humanitarnych nie przesądzać sprawstwa oskarżonego, dopóki jego wina nie zostanie udowodniona i stwierdzona prawomocnym wyrokiem sądu. Taka postawa jest zasadna nie tylko dlatego, że oskarżony znajduje się w gorszej sytuacji procesowej aniżeli chociażby oskarżyciel publiczny, gdyż to właśnie wobec niego toczy się postępowanie karne, mogące oddziaływać na jego późniejszą egzystencję. Co więcej, wina nie tylko musi zostać udowodniona,

---

²⁰ L. SCHAFF, *Problematyka domniemania niewinności w postępowaniu przygotowawczym*, «Nowe Prawo» 9/1954, s. 16-25.

²¹ J. ZAGRODNIK, *op. cit.*, s. 135.

²² S. WALTOŚ, *Naczelné zasady procesu*, [w:] *Proces karny. Zarys systemu*, red. S. WALTOŚ, P. HOFMAŃSKI, Warszawa 2016, s. 247.

²³ *Ibidem*, s. 248.

ale przede wszystkim stwierdzona prawomocnym wyrokiem, ponieważ jedynie stwierdzenie winy w znaczeniu procesowym, a więc uznanie, że oskarżony jest sprawcą czynu (dowodowe przypisanie sprawstwa), oraz winy w znaczeniu materialnoprawnym oznacza spełnienie warunków poniesienia odpowiedzialności karnej²⁴. Przypomnieć trzeba, że stwierdzenie lub nieistnienie określonego przeżycia psychicznego, wraz ze znamionami strony przedmiotowej, stanowi prawną kwalifikację czynu zabronionego, opisując określony typ zachowania zabronionego, a to z kolei przesądza o bezprawności i społecznej szkodliwości czynu zabronionego. Te same cechy podmiotowe usytuowane w uprzednio ujemnie ocenionym zachowaniu jako czynie zabronionym, bezprawnym i społecznie szkodliwym, oceniane w aspekcie możliwości zachowania zgodnego z przepisami prawa, decydują o winie czynu²⁵. Dodatkowo zasada ta koncentruje podmiotowość oskarżonego w procesie karnym, nawet jeżeli zgromadzony materiał dowodowy na etapie postępowania przygotowawczego przyczyniłby się do wszczęcia postępowania, oskarżony nie jest pozbawiony swojej tożsamości jako strony²⁶. Oskarżony jest zwolniony od udowadniania swojej niewinności, a co więcej, przysługuje mu prawo do kłamstwa, chociaż to w doktrynie pozostaje kwestią dyskusyjną²⁷. Nadto na oskarżonym nie ciążyą jakiegokolwiek obowiązki, które nakazywałyby mu przyczynienie się do wyjaśnienia okoliczności sprawy²⁸.

Podkreślić należy, że wywiedzione domniemanie prawne trwa nadal w toku procesu, aż do czasu wydania prawomocnego wyroku, aby jak

---

²⁴ D. ŚWIECKI, *Wina w prawie karnym materialnym i procesowym*, «Prokuratura i Prawo» 11-12/2009, s. 5.

²⁵ R.A. STEFAŃSKI, *Komentarz do art. 9 k.k.*, [w:] *Kodeks karny. Komentarz*⁶, red. R.A. STEFAŃSKI, Warszawa 2023.

²⁶ R. KMIECIK, *op. cit.*, s. 87.

²⁷ M. KUROWSKI, *Komentarz aktualizowany do art. 175 k.p.k.*, [w:] *Kodeks postępowania karnego. Komentarz aktualizowany*, red. D. ŚWIECKI, B. AUGUSTYNIAK, K. EICHSTAEDT, M. KUROWSKI, LEX/el. 2022.

²⁸ M. SKWARCOW, *Reguła 'nemo se ipsum accusare tenetur' a oświadczenia oskarżonego złożone poza procesem karnym. Glosa do wyroku Sądu Najwyższego z dnia 15 października 2015 r., III K 206/15*, «Gdańskie Studia Prawnicze – Przegląd Orzecznictwa» 2/2017, s. 85-92.

najszerzej przyczynić się do zabezpieczenia gwarancji procesowych podsądnego. Jak również wskazywał Sąd Najwyższy w swoim postanowieniu, wydanie wyroku uniewinniającego jest konieczne nie tylko wówczas, gdy wykazano niewinność oskarżonego, lecz także wtedy, gdy nie udowodniono mu, że jest winny popełnienia zarzucanego mu przestępstwa. W tym ostatnim wypadku wystarczy zatem, że twierdzenia oskarżonego, negujące tezy aktu oskarżenia, zostaną uprawdopodobnione. Konieczność wydania wyroku uniewinniającego aktualizuje się również w takiej sytuacji, gdy wykazywana przez oskarżonego teza jest wprawdzie nieuprawdopodobniona, ale też nie zdołano udowodnić mu sprawstwa i winy²⁹. Interesujące stanowisko wyraził także Sąd Apelacyjny w Warszawie, który wskazał, że nie można traktować na równi niedostatków dowodu obciążającego oskarżonego z niedostatkami wyjaśnień oskarżonego nieprzyznającego się do winy. Dlatego też, dopóki dowody obciążające nie będą pozwalały na pewne ustalenie winy oskarżonego, eliminując wszelkie wątpliwości w tym zakresie, dopóty nawet najmniej przekonujące jego wyjaśnienia muszą być uznane za wiarygodne, gdyż to oskarżonemu należy dowieść winę, a nie oskarżony ma dowodzić swojej niewinności³⁰. Można pokusić się o stwierdzenie, że nawet absurdalna i nieprawdopodobna linia obrony oskarżonego pozostaje pod ochroną prawa do obrony, choć nie może być ono nieograniczone, co dzieje się przykładowo w przypadku, kiedy przez oskarżonego tworzone są materialne dowody wskazujące na winę innej osoby (np. podpisanie protokołu imieniem i nazwiskiem innej osoby)³¹. Sąd Apelacyjny w Poznaniu trafnie uznał, że nie tylko kwestia winy, lecz także wszystkie okoliczności i odpowiadające im ustalenia niekorzystne dla oskarżonego muszą zostać udowodnione, a podstawą uznania okoliczności korzystnych dla oskarżonego może być fakt nieudowodnienia okoliczności przeciwnych. W realiach tej sprawy została sporządzona opinia biegłego z zakresu badania pisma ręcznego, z której płynące wnioski nie były kategoryczne co do podpisu złożonego

---

²⁹ Postanowienie SN z 18 grudnia 2008 r., V KK 267/08, «Lex» nr 485030.

³⁰ Wyrok SA w Warszawie z 1 kwietnia 2015 r., II AKa 463/14, «Lex» nr 1667652.

³¹ Wyrok SN z 9 lutego 2004 r., V KK 194/03, «OSNKW» 4/2004, poz. 42.

na dokumencie. Skoro biegly w swojej opinii wskazał, że najprawdopodobniej podpis nie został nakreślony przez oskarżonego, to nie mogło to zostać rozstrzygnięte na jego niekorzyść³².

4. WSPÓLNOTOWA POSTAĆ ZASADY DOMNIEMANIA NIEWINNOŚCI

Oprócz rodzimego porządku prawnego – ustawowego i konstytucyjnego, komentowana zasada została ujęta w aktach prawa międzynarodowego, w tym w art. 6 ust. 2 europejskiej Konwencji praw człowieka³³, który stanowi, że każdego oskarżonego o popełnienie czynu zagrożonego karą uważa się za niewinnego do czasu udowodnienia mu winy zgodnie z ustawą. Zasada ta jest adresowana przede wszystkim do sądów, pozostałych organów postępowania, a także mediów³⁴. Jest ona jednym z elementów rzetelnego procesu sądowego w sprawach karnych w rozumieniu art. 6 ust. 1 konwencji. Chroni prawo każdej osoby oskarżonej w sprawie karnej w autonomicznym rozumieniu konwencji do uważania się za niewinną do czasu udowodnienia winy zgodnie z ustawą. Wymaga między innymi, aby sędziowie nie rozpatrywali spraw z przekonaniem, że oskarżony dopuścił się zarzucanego mu przestępstwa. Ciężar dowodu spoczywa na oskarżeniu, a każda wątpliwość powinna być tłumaczona na korzyść oskarżonego. Z zasady tej wynika również, że „obowiązkiem oskarżenia jest poinformowanie oskarżonego o stawianych mu zarzutach, aby mógł przygotować i przedstawić we właściwy sposób argumenty na swoją obronę”³⁵, co trwa do zakończenia postępowania odwoławczego.

---

³² Wyrok SA w Poznaniu z 24 listopada 2021 r., II Aka 212/20, «Lex» nr 3285763.

³³ Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, sporządzona w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r., zmieniona następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona Protokołem nr 2 (Dz. U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284).

³⁴ ETPC, *Erdem p. Niemcom*, skarga nr 38321/97, 5 lipca 2001 r.

³⁵ M. NOWICKI, *Zasada domniemania niewinności (art. 6 ust. 2 Konwencji)*, [w:] *Wokół Konwencji Europejskiej. Komentarz do Europejskiej Konwencji Praw Człowieka*, red. A. CHOIŃSKI, A. NOWICKI, Warszawa 2021, s. 717 i n.

Rozważając aspekt konwencyjny, zasada domniemania niewinności jest naruszona, jeśli sąd w wyroku wypowiada się na temat winy bez uprzedniego jej udowodnienia oskarżonemu zgodnie z prawem, a zwłaszcza bez umożliwienia mu skorzystania z prawa do obrony. Może to nastąpić nawet przy braku formalnego ustalenia winy, wystarczy, że sąd ją sugeruje. Czasami decyduje o tym nawet dobór słów użytych w uzasadnieniu postanowienia lub wyroku³⁶. Skutki prawne wyroków uniewinniających nie mogą się różnić w zależności od ich motywów powołanych przez sędziego. Ich sentencja musi być następnie szanowana przez każdą inną władzę, która wypowiada się wprost lub przy okazji innych postępowań o odpowiedzialności karnej osoby uniewinnionej³⁷.

Zgodnie z wyrokiem Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z 11 stycznia 2018 r. (9919/11) domniemanie niewinności zostaje naruszone także wówczas, gdy oficjalne oświadczenie dotyczące osoby oskarżonej odzwierciedla poczucie, że osoba ta jest winna, chociaż jej wina nie została wcześniej uznana w świetle prawa. Wystarczy, nawet przy braku formalnego ustalenia w tej mierze, wskazanie w uzasadnieniu, że sąd uważa osobę zainteresowaną za winną. W tej mierze Trybunał podkreśla znaczenie sformułowań stosowanych przez funkcjonariuszy państwowych w oświadczeniach formułowanych, zanim osoba zostanie osądzona i uznana winną popełnienia przestępstwa³⁸. Ponadto domniemanie niewinności może rozciągać się również na media, gdyż podawanie przez organy publiczne do wiadomości informacji o postępowaniu karnym jest ograniczone do niezbędnego minimum, na przykład wówczas, gdy odbiorcy są proszeni w zidentyfikowaniu sprawcy czynu zabronionego, jednakże powinny stać za tym cele uzasadnione i proporcjonalne dla wszystkich stron, zaś państwa członkowskie powinny ukazywać oskarżonych i podejrzanych jako niewinnych do czasu udowodnienia im winy. Dotyczy to również godnego ubioru oskarżonych czy podejrzanych, powstrzymania się od stosowania należytych zabezpieczeń, takich jak kajdanki, klatki i metalowe obręcze na nogi. Nie

---

³⁶ ETPC, *Marziano p. Włochom*, skarga nr 45313/99, 28 listopada 2002 r.

³⁷ M. NOWICKI, *op. cit.*, s. 717 i n.

³⁸ ETPC, *Małek p. Polsce*, skarga nr 9919/11, 11 stycznia 2018 r.

bez znaczenia jest także możliwość nieobciążania samego siebie, prawo do nieskładania wyjaśnień, a także pośrednio – prawo do kłamstwa. Znamienne jest też zalecenie, aby sądy i sędziowie przestrzegali prawa do obrony i rzetelności postępowania, a także znaczenie konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania.

Trybunał podkreślał, że za każdym razem, gdy pojawia się kwestia stosowania art. 6 ust. 2 w kontekście późniejszego postępowania, skarżący musi wykazać istnienie związku pomiędzy zakończonym postępowaniem karnym a postępowaniem późniejszym. Związek taki prawdopodobnie wystąpi na przykład wówczas, gdy późniejsze postępowanie wymaga zbadania wyniku uprzedniego postępowania karnego, a w szczególności gdy sąd ma obowiązek dokonania analizy wyroku karnego, przeprowadzenia kontroli lub oceny dowodów z akt sprawy karnej, oceny udziału skarżącego w niektórych lub wszystkich zdarzeniach prowadzących do wniesienia oskarżenia w sprawie karnej lub wypowiedzenia się w przedmiocie utrzymujących się przesłanki dotyczących ewentualnej winy skarżącego³⁹.

5. ROZWAŻANIA NAD KRAJOWYM I MIĘDZYNARODOWYM PORZĄDKIEM PRAWNYM

Zasada domniemania niewinności na gruncie prawa wspólnotowego traktowana jest szerzej niż w orzecznictwie krajowym. Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady z 9 marca 2016 r. uwypukla nawiązanie do stosowania dyrektywy domniemania niewinności. Z jej treści wynika, że domniemanie niewinności zostałoby naruszone, gdyby podejrzany lub oskarżony był przedstawiony jako winny w publicznej wypowiedzi organu publicznego lub w orzeczeniu sądowym innym niż rozstrzygające o winie, do czasu udowodnienia mu winy zgodnie z prawem. Takie wypowiedzi lub orzeczenia sądowe nie powinny odzwierciedlać opinii, że osoba ta jest winna, i powinno stosować się je

---

³⁹ ETPC, *Allen p. Wielkiej Brytanii*, skarga nr 25424/09, 12 lipca 2013 r.

z zastrzeżeniem czynności oskarżyciela, które zmierzają do wykazania winy podejrzanego lub oskarżonego, takich jak akt oskarżenia, oraz z zastrzeżeniem orzeczeń sądowych nakazujących wykonanie wyroku w zawieszeniu, pod warunkiem poszanowania prawa do obrony, a także z zastrzeżeniem wstępnych decyzji o charakterze procesowym, które są podejmowane przez organy sądowe lub inne właściwe organy i które opierają się na podejrzeniu lub obciążającym materiale dowodowym, takich jak postanowienia o tymczasowym aresztowaniu w postępowaniu przygotowawczym, pod warunkiem że decyzje takie nie odnoszą się do podejrzanego lub oskarżonego jako do winnego. Przed podjęciem wstępnej decyzji o charakterze procesowym właściwy organ może być obowiązany najpierw sprawdzić, czy istnieje materiał dowodowy obciążający podejrzanego lub oskarżonego, który wystarcza do uzasadnienia danej decyzji, a decyzja może zawierać odniesienie do tego materiału⁴⁰. Oznacza to, że stosowanie odpowiedniego trybu czasownikowego przesądzającego sprawstwo oskarżonego nie byłoby wskazane, jak również ocena dowodów postępowania incydentalnego, takiego jak zastosowanie tymczasowego aresztowania, nie może wychodzić poza uprawdopodobnienie sprawstwa dla stosowania takiego środka zapobiegawczego. Bez wątplenia przepisy dyrektywy skłaniają państwa członkowskie do stosowania wielu wymagań związanych z respektowaniem aspektów domniemania niewinności, nadto mają one na celu wzmocnienie prawa do rzetelnego procesu w postępowaniu karnym.

Bez wątplenia dyrektywa ma charakter ogólny, bowiem jest wynikiem kompromisu, uwzględniającego stany prawne państw członkowskich. Formułuje szersze postulaty, które nie są ujęte w polskim ustawodawstwie, chociażby takie jak nieodnoszenie się do osoby, wobec której prowadzone jest postępowanie jak do osoby winnej, czy stosowanie środków mających na celu nieprzedstawianie podejrzanych i oskarżonych jako winnych poprzez stosowanie wobec nich środków przymusu fizycznego. Częściowo poglądy te wymieniają się z poglądami

---

⁴⁰ Punkt 16 dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/343 z 9 marca 2016 r. w sprawie wzmocnienia niektórych aspektów domniemania niewinności i prawa do obecności na rozprawie w postępowaniu karnym.

orzecznictwa i doktryny, jednakże nie sposób doszukać się ich w polskim ustawodawstwie.

Dodatkowo, dyrektywa zobligowała państwa członkowskie do zapewnienia zarówno podejrzanym, jak i oskarżonym prawa do obecności na rozprawie, a jeżeli warunki nie zostały określone w art. 8 ust. 2, to jest nie zostały spełnione wymogi, wynikiem których mogło zostać wydane orzeczenie w przedmiocie winy bądź niewinności w sytuacji, gdy podejrzanego (oskarżonego) powiadomiono we właściwym czasie o rozprawie i o konsekwencjach niestawiennictwa lub podejrzanym (oskarżonym), którego powiadomiono o rozprawie, jest reprezentowany przez umocowanego obrońcę, to podejrzanym (oskarżonym) jest uprawniony do wznowienia postępowania zgodnie z brzmieniem art. 9.⁴¹ Dodatkowo, w komunikacie Komisji z 27 listopada 2013 r.⁴² wysnuto dwa zalecenia: jedno w sprawie gwarancji procesowych dla osób wymagających szczególnego traktowania podejrzanym lub oskarżonym w postępowaniu karnym (2013/C 378/02) oraz w sprawie prawa do pomocy prawnej przysługującego podejrzanym lub oskarżonym w postępowaniu karnym (2013/C 378/03). Zalecenia te traktują o wzmocnieniu określonych praw procesowych, w stosunku do podejrzanym i oskarżonym wymagających szczególnego traktowania (którzy nie są w stanie zrozumieć postępowania karnego lub skutecznie w nim uczestniczyć ze względu na swój wiek, stan psychiczny lub fizyczny bądź niepełnosprawność), a także wzmocnić prawo do pomocy prawnej, które przysługuje podejrzanym i oskarżonym⁴³. Gwarancje te znajdują również potwierdzenie w art. 47 i 48 Karty praw podstawowych⁴⁴. Przypomnieć należy, że w wyroku Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej nadano art. 47 i art. 48

---

⁴¹ Artykuł 8 ust. 2 i art. 9 dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/343 z 9 marca 2016 r. w sprawie wzmocnienia niektórych aspektów domniemania niewinności i prawa do obecności na rozprawie w postępowaniu karnym.

⁴² Komunikat prasowy Komisji Europejskiej, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/pl/IP_13_1157 [dostęp 4 kwietnia 2023 r.].

⁴³ P. STARZYŃSKI, *Ochrona praw oskarżonego na podstawie przepisów prawa unijnego*, [w:] *System Prawa Karnego Procesowego*, VI: *Strony i inni uczestnicy postępowania karnego*, red. P. HOFMAŃSKI, C. KULESZA, Warszawa 2016, s. 657.

⁴⁴ Karta praw podstawowych Unii Europejskiej (Dz. Urz. UE C z 7.06.2016 r.).

ust. 2 identyczną treść normatywną jak w przypadku art. 6 europejskiej Konwencji praw człowieka⁴⁵.

Nawiązując do poglądów wyrażonych w judykaturze, nie sposób zauważyć, że kwestie domniemania niewinności są rozpatrywane nieco odmiennie niż na gruncie prawa unijnego. Przykładem jest orzeczenie Sądu Najwyższego z 9 listopada 2017 r., w którym stwierdzono, że ciężar wykazania podstaw pociągnięcia do odpowiedzialności karnej spoczywa na oskarżycielu, który z faktu przedstawienia oskarżonemu zarzutu wywodzi dla niego negatywne skutki prawne. Nieudowodnienie w sposób stanowczy i pewny, przy pomocy przeprowadzonych dowodów, że oskarżony jest winny popełnienia zarzucanego mu czynu, pociąga za sobą wydanie wyroku uniewinniającego, ale tylko wtedy, gdy w ramach tożsamości zdarzenia będącego przedmiotem osądu nie można przypisać mu czynu wyczerpującego znamiona innego przestępstwa⁴⁶. Dodatkowo, wydanie wyroku uniewinniającego jest konieczne nie tylko wówczas, gdy wykazano niewinność oskarżonego, lecz także wtedy, gdy nie udowodniono mu przestępstwa, co właściwie można skondensować do uprawdopodobnienia twierdzeń oskarżonego, negującego tezy aktu oskarżenia⁴⁷. Wskazuje to na fakt, że wciąż ustawodawstwo polskie nie jest na tym samym poziomie rozumowania zasady domniemania niewinności co ustawodawstwo europejskie, bowiem Trybunał dopuszcza możliwość wyciągania wobec oskarżonego niekorzystnych wniosków tylko wówczas, gdy oskarżony nie podejmie żadnej reakcji w przypadku pojawienia się w toku procesu karnego dowodu, który wymaga określonego komentarza lub wyjaśnienia od oskarżonego⁴⁸. W ocenie autora polskie sądownictwo nie realizuje zasady domniemania niewinności w taki sposób, jak wynikałoby to z dyrektywy. W tym miejscu wskazać trzeba chociażby na wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z 4 września 2019 r., który w swoim uzasadnieniu wskazał, że „zgodnie [...] z art. 6

---

⁴⁵ Sprawa C-399/11, *Melloni p. Ministerio Fiscal*, ECLI:EU:C:2013:107.

⁴⁶ Wyrok SN z 9 lipca 2017 r., II K 218/17, «Lex» nr 2417592.

⁴⁷ Wyrok SA w Poznaniu z 31 listopada 2019 r., II AKa 176/19, «Lex» nr 3061331.

⁴⁸ B. GRONOWSKA, *Prawo oskarżonego do milczenia oraz wolność od samooskarżania w ocenie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka*, «Prokuratura i Prawo» 7-8/2009, s. 15.

ust. 2 Dyrektywy z dnia 9 marca 2016 roku państwa członkowskie zapewniają, aby wszelkie wątpliwości co do winy rozstrzygano na korzyść podejrzanego lub oskarżonego także w sytuacji, gdy sąd dokonuje oceny, czy uniewinnić daną osobę. Norma ta ściśle koreluje z treścią art. 3 Dyrektywy, w myśl którego państwa członkowskie zapewniają, aby podejrzani i oskarżeni byli uważani za niewinnych do czasu udowodnienia im winy zgodnie z prawem⁴⁹.

6. ZAKOŃCZENIE

Zasada domniemania niewinności, choć w odbiorze społecznym wciąż nierzadko niezrozumiała, jest nie tylko gwarancją procesową każdego człowieka, ale przede wszystkim wyrazem humanitaryzmu i stanowi swoistą tarczę ochronną przed przedwczesnym piętnem osoby oskarżonej. Daje ona szansę na realizację prawa do obrony z godnością traktując podsądnego, który od początku jest w najgorszej możliwej sytuacji procesowej jako równej strony z zachowaniem wszystkich jej przymiotów. Z zasadą domniemania niewinności ściśle wiąże się prawo do kłamstwa oraz możliwość nieułatwiania organom procesowym przeprowadzania postępowania, realizowanej chociażby poprzez odmowę składania wyjaśnień. Mimo że polskie ustawodawstwo odpowiednio określa granice zasady domniemania niewinności, to dyrektywa dodatkowo je rozszerza, wskazując w swojej treści, że państwa członkowskie zapewniają, aby przy ustalaniu winy podejrzanych lub oskarżonych ciężar dowodu spoczywał na oskarżeniu⁵⁰, a co więcej, państwa członkowskie podejmują odpowiednie środki do zapewnienia, aby podejrzani i oskarżeni nie byli przedstawiani, w sądzie lub publicznie, jako winni poprzez stosowanie środków przymusu fizycznego⁵¹.

---

⁴⁹ Wyrok SA w Warszawie z 4 września 2019 r., II AKa 53/19, «Lex» nr 2747705.

⁵⁰ Artykuł 6 dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/343 z 9 marca 2016 r. w sprawie wzmocnienia niektórych aspektów domniemania niewinności i prawa do obecności na rozprawie w postępowaniu karnym.

⁵¹ Artykuł 5 dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/343 z 9 marca 2016 r. w sprawie wzmocnienia niektórych aspektów domniemania niewinności i prawa do obecności na rozprawie w postępowaniu karnym.

Na korelację polskiej procedury karnej a dyrektywy wskazywał także Sąd Apelacyjny w Katowicach w swoim wyroku z 30 października 2019 r. (II AKa 483/19), który orzekł, że „niedające się usunąć wątpliwości”, o których mowa w art. 5 § 2 k.p.k., należy interpretować nie tylko w kontekście art. 6 ust. 2 dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/343 z 9 marca 2016 r. w sprawie wzmocnienia niektórych aspektów domniemania niewinności i prawa do obecności na rozprawie w postępowaniu karnym, lecz także w aspekcie art. 6 ust. 1 tego aktu, który wskazuje, że choć ciężar dowodu winien spoczywać na oskarżeniu, to powyższe stosuje się z zastrzeżeniem obowiązków sędziego lub właściwego sądu w zakresie poszukiwania zarówno dowodów obciążających, jak i uniewinniających. To orzeczenie jednoznacznie ukazuje, że sądy mają świadomość istnienia dyrektywy i jest ona z powodzeniem stosowana. Zważywszy na obowiązki nałożone przez ustawodawcę krajowego w art. 366 k.p.k., w szczególności wymóg baczenia, aby wyjaśnione zostały wszystkie istotne okoliczności sprawy, w polskim porządku prawnym, uwzględniającym dyrektywę, w istocie dopiero po wyjaśnieniu – w granicach możliwości faktycznych i prawnych – wszystkich istotnych okoliczności sprawy, niedające się usunąć wątpliwości rozstrzygane są na korzyść oskarżonego⁵².

ZASADA DOMNIEMANIA NIEWINNOŚCI WEDŁUG POGLĄDÓW DOKTRYNY I STANOWISKA JUDYKATURY. ROZWAŻANIA NAD KRAJOWYM I MIĘDZYNARODOWYM PORZĄDKIEM PRAWNYM

Streszczenie

W niniejszym artykule poddano analizie obowiązywanie zasady domniemania niewinności w prawie polskim i unijnym, a w szczególności z wynikającej z tego prawa dyrektywę określającą wzmocnienie niektórych aspektów domniemania niewinności i prawa do obecności na rozprawie w postępowaniu karnym. Zasada domniemania niewinności utwierdza w przekonaniu, by ze względów przede wszystkim humanitarnych nie przesądzać sprawstwa oskarżonego, dopóki jego wina nie zostanie udowodniona i stwierdzona prawomocnym wyrokiem sądu.

---

⁵² Wyrok SA w Katowicach z 30 października 2019 r., II AKa 483/19, «Lex» nr 2977534.

Taka postawa jest zasadna nie tylko dlatego, że oskarżony znajduje się w gorszej sytuacji procesowej aniżeli chociażby oskarżyciel publiczny, gdyż to wobec niego toczy się postępowanie karne, mogące oddziaływać na jego późniejszą egzystencję. W opracowaniu zawarto metodę analizy aktów prawnych, orzecznictwa oraz poglądów doktryny.

THE PRINCIPLE OF PRESUMPTION OF INNOCENCE IN LEGAL DOCTRINE AND AS PRACTISED IN THE COURTS: A REVIEW OF THE SITUATION IN POLISH AND INTERNATIONAL LAW

Summary

This article examines presumption of innocence in Polish law and in EU legislation, especially as regards the directive which enhances certain aspects of presumption of innocence and a person's right to attend in court for criminal proceedings. The principle of presumption of innocence means that a defendant must be presumed innocent until proven guilty and the court hearing the case hands down a legally binding judgement. This principle must be observed primarily for humanitarian reasons. This is the right approach to adopt not only because the defendant is in a worse situation procedurally than, for example, the public prosecutor, but because the defendant faces criminal proceedings which may carry adverse consequences for the rest of his life. The article presents the author's own method for the examination of legislation, court verdicts, and opinions adopted in the legal doctrine.

Słowa kluczowe: Europejski Trybunał Praw Człowieka; domniemanie niewinności; oskarżony; prawo karne; stwierdzenie winy.

Keywords: The European Court of Human Rights; presumption of innocence; the defendant; criminal law; proof of guilt.

Literatura

BORATYŃSKA K., CHOJNIAK Ł., JASIŃSKI W., *Postępowanie karne*, Warszawa 2016.
CHOIŃSKI A., NOWICKI A., *Wokół Konwencji Europejskiej. Komentarz do Europejskiej Konwencji Praw Człowieka*, Warszawa 2021.

CIEŚLAK M., O „zasadzie domniemania winy”, czyli *splot nieporozumień*, «Nowe Prawo» 3/1955, s. 62-69.

CIEŚLAK M., *Zasady procesu karnego i ich system*, «Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Seria nauk społecznych. Prawo» 3/1956, s. 155-205.

GABERLE A., *Leksykon polskiej procedury karnej*, Gdańsk 2004.

- GRONOWSKA B., *Prawo oskarżonego do milczenia oraz wolność od samooskarżania w ocenie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka*, «Prokuratura i Prawo» 7-8/2009, s. 7-24.
- HOCHBERG L., MURZYNOWSKI A., SCHAFF L., *Komentarz do Kodeksu postępowania karnego*, Warszawa 1959.
- HOFMAŃSKI P., SADZIK E., ZGRYZEK K., *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, I, Warszawa 2004.
- KMIECIK R., *Prawo dowodowe – zarys wykładu*, Zakamycze 2005.
- KRUSZCZYŃSKI P., PAWELEC S., *Zasada domniemania niewinności*, [w:] *System Prawa Karnego Procesowego*, III: *Zasady procesu karnego*, red. P. HOFMAŃSKI, P. WILIŃSKI, Warszawa 2014, s. 1564-1643.
- MARZEAŁ K., STACHOWIAK S., ZGRYZEK K., *Proces karny*, Katowice 2003.
- SAFJAN M., BOSEK L., *Konstytucja. Komentarz*, I, Warszawa 2016.
- SCHAFF L., *Problematyka domniemania niewinności w postępowaniu przygotowawczym*, «Nowe Prawo» 9/1954, s. 16-25.
- SKWARCOW M., *Reguła ‘nemo se ipsum accusare tenetur’ a oświadczenia oskarżonego złożone poza procesem karnym. Glosa do wyroku Sądu Najwyższego z dnia 15 października 2015 r., III K 206/15*, «Gdańskie Studia Prawnicze –Przegląd Orzecznictwa» 2/2017, s. 85-92.
- STARZYŃSKI P., *Ochrona praw oskarżonego na podstawie przepisów prawa unijnego*, [w:] *System Prawa Karnego Procesowego*, VI: *Strony i inni uczestnicy postępowania karnego*, red. P. HOFMAŃSKI, C. KULESZA, Warszawa 2016, s. 613-662.
- STEFAŃSKI R.A. *Komentarz do art. 9 k.k.*, [w:] *Kodeks karny. Komentarz*⁶, red. R.A. STEFAŃSKI, Warszawa 2023.
- ŚWIECKI D., *Wina w prawie karnym materialnym i procesowym*, «Prokuratura i Prawo» 11-12/2009, s. 5-14.
- ŚWIECKI D., AUGUSTYNIAK B., EICHSTAEDT K., KUROWSKI M., *Kodeks postępowania karnego. Komentarz aktualizowany*, Lex/el. 2022.
- TEŃCZA-PACIOREK A., *Zasada domniemania niewinności w polskim procesie karnym*, Warszawa 2012.
- WALTOŚ S., HOFMAŃSKI P., *Proces karny. Zarys systemu*, Warszawa 2016.
- WILIŃSKI P., *Zasada prawa do obrony*, [w:] *System Prawa Karnego Procesowego*, III, *Zasady procesu karnego*, red. P. HOFMAŃSKI, P. WILIŃSKI, Warszawa 2014, s. 1471-1563.
- ZAGRODNIK J., *Proces karny*², Warszawa 2019.